

БОЖИГРОБСКИ ЙЕРУСАЛИМИИ ОТ ФОНДА НА ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ХАСКОВО

Магда Милчева

Настоящият текст представя няколко паметника на православно християнско изкуство. Това са големи икони, йерусалимии, наричани така, защото са произведени и донесени от Йерусалим.

Изложението се отнася за шест йерусалимии – петте са във фонда на Исторически музей – Хасково. Три от тях са собственост на църквата “Успение на Пресвета Богородица” в Хасково, но са предоставени на музея за съхранение. Последната йерусалимия има само опис на сцените и надписите¹.

Тази статия има за цел да представи непубликувани и много ценни паметници на културата, съхранявани във фонда на музея, които са част от иконографската история на християнството; да се опишат иконографските изображения; да се потърси мястото на йерусалимиите в духовния живот на българите.

Още в началото трябва да отбележа, че публикацията не претендира за пълна изчерпателност. Йерусалимиите заслужават едно наистина обширно и цялостно изследване, което да обхване цялата страна. То ще бъде полезно и твърде интересно, защото ще допълни и обогати илюстрираната история не само на християнството, но и на поклонничеството сред българите.

Поклонничеството като пътуване с религиозно значение присъства в бита на средновековна България, най-често като проява на висшите обществени слоеве и монашеството (Гюрова, Данова 1985: 8). То е престижно пътуване за всеки замогнал се българин през Възраждането. Превръща се в традиция през XIX век, а през втората половина на същия век, поради развиващите се процеси на формиране на българско самосъзнание, се заражда интерес за посещение на българските свети места. Пренасочен към Атон, Рилския манастир и други български светини, поклонническият поток към Йерусалим намалява. Въпреки това, за “пълен хаджия” се смята този, който е посетил Божи гроб. В началото на XX век идва залезът на поклонничеството. Като явление в живота на българите то има свое място и в историческата литература (Гюрова, Данова : 1985).

Много и разнообразни са поуките и подаръците, направени от поклонниците в светите места, но най-важната е божигробската йерусалимия. Ето какво пише в спомените си Михаил Маджаров, посетил Йерусалим с баща си през 1869 г.: “Баща ми... още през есента...поръча два “йерусалима”... шампи, изработени на мушама от палестински живописци по един твърде еднообразен и механичен начин. На тия шампи са изобразени, освен Страшния съд, но и много събития в живота на Христа и на палестинските светци. Йерусалимът е

едно от доказателствата, че притежателят му е хаджия. По-рано надписите са били на гръцки, но баща ми бе изрично поръчал да бъдат на славянски и те бяха изпълнили поръчката” (Гюрова, Данова 1985: 86).

Възможността да поръчат надписите, ни дава основание да предположим, че поклонниците са имали и възможност да поръчат и образите на кои светци да се изпишат върху поръчаната йерусалимия, според предпочитанията си.

Йерусалимиите с големи размери са били най-скъпата покупка от светите места. За пътуване до Йерусалим Петър Аврамов заделя 10 000 гроша, а стойността на една голяма йерусалимия е от 1000 до 1200 гроша (Гюрова, Данов 1985: 118).

По-замогналите се поклонници купуват няколко – една за себе си, една за първородния наследник, една за църквата в родното селище. Желанието на всеки поклонник, да си тръгне от светите места с йерусалимия, предизвиква не само масовото им производство, но и обяснява присъствието им в почти всяка църква и в домовете на много поклонници. Това се потвърждава от направения от музейните специалисти “Опис на иконите в църквите в Хасковски окръг през 1966–1968 г.” В него фигурират шест йерусалимии. Двете са в църквата “Св. Георги” в с. Бодрово, с размери 170/118 см и 190/120 см. Едната е дарена на църквата от хаджи Георги. По една има в църквата “Св. Георги” в с. Горски извор (с размери 190/128 см) и в с. Дряново (с размери 150/114 см). Последната е подарена от хаджи Вълчо Желев, посетил Йерусалим през 1880 г. Трите йерусалимии от църквата “Успение на Пресвета Богородица” в Хасково са обект на това проучване. Първата е с размери 163/122 см, втората – 256/177 см, а третата – 95/76 см.

В долната част, по средата на всяка йерусалимия, има специален медальон, в който се изписва името на поклонника и годината на посещението му в Божи гроб. До средата на XIX век тези надписи, както и надписите, които се поставят над всяка сцена, са на гръцки език. Но през втората половина на XIX век, по желание на самите поклонници, текстовете се изписват на български език. Две от йерусалимиите са датирани от 1857 г. Всички надписи, както и поклонническите, са на гръцки език. Едната йерусалимия е подарена на църквата “Успение на Пресвета Богородица” в Хасково от хаджи Йоани. Закупена е от музея през 1976 г. от Теофана Карапеткова, наследница на една от известните хасковски търговски фамилии. За съжаление, не разполагаме с данни за живота на хаджи Йоани, но той вероятно е бил член на тази фамилия. Другата йерусалимия е подарена на църквата от хаджи Ангели, за живота на когото също не разполагаме с данни.

Датираната от 1875 г. йерусалимия е продадена на музея от наследниците на хаджи Митю Хадживанов от село Динево, Хасковско. Била е закачена на източната стена на най-представителната стая в къщата му. Занимавал се е с търговия и е един от заточениците в Диарбекир (Сепетлиева 1965: 179–181).

В поклонническия надпис на йерусалимията от 1885 г. са записани няколко имена: хаджи Стоян, хаджи Александров, хаджи Мария, хаджи Костантин, хаджи София. Тази йерусалимия има най-много сцени и образи, като размери също е най-голяма, което предполага и висока цена. Затова изписаните имена са или на цяло семейство, или на поклонници от Хасково, които са я закупили с общи пари за една от църквите в града.

Поклонникът, закупил йерусалимията от 1889 г., е хаджи Петър И. Петрушев.

Хаджи Станка К. Челбурова от Хасково е дарила на църквата йерусалимията с дата 1931 г.

Всички надписи отбелязват, че поклонникът е посетил Светия и Живоносен гроб Господен.

Поклонническите надписи заслужават по-задълбочено изследване като правопис, но това е работа за специалисти-филолози. По-трудно е, но не и невъзможно, в бъдеще да се потърси повече информация за професионалните занимания на поклонниците, социалното им положение и мястото им в обществения и културно-просветен живот на града и региона.

За съвременния българин посещението на Гроба Господен няма възрожденския смисъл, съдържание и престиж. От разглежданите йерусалимии последната, донесена оттам, е от 1931 г. В сравнение с тези от XIX век тя е доста по-примитивна. От пръв поглед се вижда разликата в начина на изписване, дори се усеща небрежността на зографа, което подсказва последните отгласи на това явление в живота на българите. Отмирането на производството на йерусалимии е достатъчен повод за проявения към тях интерес.

Появата и разпространението на йерусалимиите е толкова уникално и закономерно явление, колкото е поклонничеството в Светите места.

Като произведения на занаятчийско-зографски йерусалимиите заемат заслужено място в иконографията. От гледна точка на техническите прийоми, те се явяват като трети вид християнско изкуство. Носещата им основа е платно, за разлика от стенописите (с носеща основа мазилка) и иконите (с носеща основа дърво). Това не е случайно – продиктувано е от необходимостта да се пренасят на големи разстояния (по море), навити на рула, като се има предвид, че размерите на големите екземпляри варират от 160/120 см до 280/180 см.

В иконографската наука йерусалимиите се класифицират като примитиви, защото се произвеждат серийно и в големи количества. При тях не са налице най-висши постижения на иконографската традиция. Това определение не е съвсем правилно, защото някои от тях демонстрират високо ниво на иконографското изкуство, каквито са и разглежданите в тази статия. Те са част както от православната иконография, така и от възрожденското ни изкуство. Изображенията са благородно-наивни. Зографите стигат до тях благодарение на знанията за историята на християнството, практиката и таланта си. Получават се интересни иконографски изображения, при които анатомич-

ните пропорции, описани и препоръчвани от зографи в Ерминиите (Василиев 1976), не са задължителни и не са спазвани. Целта им е, да се загатне, да се подсказе на богомолците идеята за вечния живот, за Страшния съд, за вярата, за историческите събития, съпътстващи житието на Христа.

Броят на иконографските композиции, сцени и образи върху разглежданите йерусалимии е различен. Най-много са на йерусалимията от 1885 г. – 172, но тя е и с най-големи размери. След това е датираната от 1889 г. – 145 броя. С почти еднакъв брой са датираните от 1875 г. – 66 броя и тези от 1857 г. – 64 броя.

В края на статията е направена таблица-опис на сцените на четири йерусалимии. Представям подробно описание и снимка само на йерусалимията от 1857 г. Изображенията на двете от 1857 г. са много сходни като начин на изписване и разположение. Може да се предположи, че са изработени от един зограф. Различни са поклонническите текстове и това, че в четирите ъгъла само на тази, която е собственост на църквата, са разположени образите на четиримата евангелисти.

При изписването на изображенията се забелязват няколко закономерности. Очертават се четири хоризонтални пояса от горе на долу. Те представят хронологичното развитие на събитията от Стария и Новия завет. Таблицата-опис следва тази закономерност.

Освен на хоризонтални, изображенията се разделят на три вертикални пояса, като всеки от тях има централно обединително изображение. В средния вертикален ред е “Второто пришествие” и храмът “Възкресение Христово” в Йерусалим. В левия вертикален ред е образът на Богородица и сцени от живота ѝ, а в десния – образът на Христос и сцени от земния му живот.

Третата закономерност се изразява в симетричното разположение на образи и сцени, при което се оформя лява и дясна страна. Това разположение е характерно и при изписването на църкви и манастири.

Четвъртата закономерност се забелязва при изписването на сцените около образите на “Богородица с Младенеца” и “Христос Благославящ”. Те представят важни събития от земния живот на Богородица и Христос, разгледани в посока горе – дясно – долу – ляво.

При изписването на йерусалимиите е характерно това, че най-значимите иконографски сцени и образи в православие то имат постоянно място. В таблицата-опис са означени с еднакъв шрифт – **Богородица с Младенеца**. Сцените, които присъстват на всички разглеждани йерусалимии, но нямат фиксирано място, са с друг шрифт – **Жертва Авраамова**. Сцени и образи, включени в три – са с шрифт – Святая Святих; сцените, изписани на две – са с шрифт – Света Петдесетница; изписани само на една, са с шрифт – Пътя към Голгота. Включването на различен брой и разнообразни по тематика сцени е продиктувано най-вече от размера на йерусалимията. В по-големите са разгърнати композициите от Старозаветни и Новозаветни събития, образи на Христос и Богородица, на светци и светици, които имат заслуги за утвърждаването на

християнството като световна религия и са с определено място във вярванията и в традиционния православен календар.

Ако се вгледаме в йерусалимите, ще видим, че за тях се отнасят думите: ”една картина струва хиляда думи”. “Това, което е Писанието за грамотния, е иконата за безкнижния”, казва Григорий Велики. В тази връзка можем да цитираме Теодор Студит: “Както всеки човек, дори и най-съвършеният, има нужда от Словото на Евангелието, така (има нужда) и от изображението, направено според него”. В изображенията върху йерусалимите е събрана илюстрираната история на християнството. Разбира се, те не съдържат всички елементи, характерни за всяка сцена, според указанията, дадени в Ерминиите. Тази непълнота е продиктувана и наложена от старанието на зографите на ограничено пространство “да съберат” повече сцени от свещената християнска история. Въпреки това, основната идея е изразена достатъчно ясно, за да внуши съдържанието и смисъла на всяко изображение, защото иконата, както и словото, е съставна част на християнството, едно от средствата за познаване на Бога, един от пътищата за общение с него. За православието иконата има най-вече образователна функция, защото образът осветява душата посредством зрението, първото от сетивата. В този смисъл са думите на евангелист Матей: ”Светило за тялото е окото” (6:22).

Централни образи във всички йерусалимии, много ясно очертани, са допоясни изображения на Богородица с Младенеца (вляво) и Христос Благославящ (вдясно), което се обяснява с мястото им в християнския пантеон. Тези образи имат постоянно място не само при йерусалимите, но и при изписването на главния иконостас на всяка православна църква. “Христос Благославящ” се поставя вдясно от Царските двери, а “Богородица с Младенеца” – вляво (Успенски 2001: 212).

Тези основни образи са оградени с отделни композиции и миниатюрни сцени, поставени в медальони, чрез които е съставен сложен “образен” разказ за важни събития от Новия завет. Този начин на изписване е много характерен както за йерусалимите, така и за големите иконостасни икони.

В страни, в медальони, във вертикални полета, са образите на старозаветни пророци (различен брой във всяка йерусалимия), разположени в ластари на реалистично представена лоза. Образите на пророци в страничните вертикални полета, около Христос, чрез пророчествата си, заемат място като предсказатели за идването му. Техните образи се явяват като “вертикална връзка” между Стария и Новия завет. В главния иконостас на църквите образите на пророците се разполагат на третия ред, наречен “пророчески” (Успенски 2001: 212).

На йерусалимията с дата 1885 г., в четирите ъгли около Христос, са образите на четиримата евангелисти – Йоан, Матей, Лука и Марко. Техните образи или синонимите им (орел, ангелска глава, телец, лъв) са разположени в ъглите на още две (1857 г. и 1889 г.). По този начин те заемат полагащото им се място като творци на Новия завет.

Над и около образа на Христос Благославящ се изписват събитията от последните земни дни на Христос, известни като “Цикъл на страстите” – “Възкресение Лазарово”, “Влизане в Иерусалим”, “Умиване на нозете”, “Тайната вечеря”, “Молитва в Гетсиманската градина”, “Целувката на Юда”, “Христос при Анна и Каиафа” и др. Останалите сцени от цикъла са изписани върху интериора на храма “Възкресение Христово”, в центъра на йерусалимите. Това са: “Водене на съд”, “Бичуване”, “Поругание”, “Носене на кръста”, “Разпятие”, “Снемане”, “Оплакване”, “Възкресение”. Последната сцена е своеобразен епilog на разказа за Христовите страдания, но е и начало на нов цикъл, известен като Христологичен или Цветен триод, при който Христос вече не е страдащ, а се явява и изобразява като Победител над смъртта и греха. Някои от тези сцени са запечатани около централния образ на Христос върху йерусалимите от 1885 г. и 1889 г. – “Раслабления”, “Самарянката”, “Слепия” и др. “Възнесение Христово” е към същия цикъл, който обхваща Христовите деяния и чудеса, но на всички йерусалимии се изобразява на първия ред (Лука 9: 30–31), заедно с “Възнесение на пророк Илия”, който свидетелства пред своите приемници – апостолите – за божествената същност на Христос. Изключение прави йерусалимията от 1889 г., където “Възнесението” е на третия ред.

Върху йерусалимията от 1885 г., в четирите ъгъла на ”Богородица с Младенеца”, пак в медальони, са представени четиримата старозаветни пророци Давид, Соломон, Мойсей и Аарон. Изписването им около Богородица се формира и добива популярност след XII в. и е закономерно, защото те се приемат като нейни старозаветни праобрази. Над и около образа на Богородица, в медальони са разположени сцени от Богородичния акатист – цикъл от 25 строфи поетични прослави, благодарствени молитви и догматични разсъждения, отправени към Богородица. Последните – 12 – са песни от евангелските събития, които се изписват в почти всички йерусалимии – “Благовещение”, “Срещата на Дева Мария с Елисавета”, “Упреците на Йосиф”, “Рождество Христово”, “Поклонение на влъхвите”, “Бягството в Египет” и др. При акатиста и около пророците се рисува лоза. На две от йерусалимите (1885 г. и 1889 г.) има изображение на Богородица, над което авторът е поставил надпис “Св. Купина” и “Неопалима Купина”. Това са две от цитираните 72 имена на Богородица в “Абагара” на Филип Станиславов (Станиславов 1979: № 4).

Най-важните събития от земния живот на Богородица и Христос, освен че са най-известни в иконографията, са включени в календара като най-големите християнски празници, известни като Богородични и Господски. Те са Рождество Богородично, Благовещение, Успение Богородично, Рождество Христово, Кръщение, Влизане в Йерусалим, Възкресение, Възнесение, Петдесетница и др. Най-разгърнатата картина се получава от изображенията на двете йерусалимии – от 1885 и 1889 г.

Сцените “Рождество Христово” и “Кръщение” се разполагат на третия, по-рядко на четвъртия ред.

Задължително присъствие и с постоянно местоположение е сцената “Успение на Пресвета Богородица”, вляво на третия ред. Това изображение се основава на апокрифни текстове и църковни песнопения от Акатиста на Успението. До “Успение” винаги се изписва сцената “Богородица Живоносен източник”, известна още като “Богородица рибна”. Според легендата, край Константинопол е открит лечебен извор от бъдещия император Лъв Тракиец (457–474 г.). Напътстван от гласа на Божията майка, Лъв открива извора, който изцелява сляп старец. На това място построява храм на Богородица. Там още през Средновековието се лекуват различни психо-физически заболявания. Мястото е известно със ставащите там чудеса. Като празник Богородица Живоносен източник се отбелязва на Светъл петък.

Централната горна част на всички йерусалимски се заема от “Второ пришествие” – една от най-важните композиции в православната християнска иконография. Разделена е на две части по хоризонтала. Горната част е известна още като “Горен Йерусалим”, където са Христос на трон с дванадесетте апостоли. “Дейсис” е изписан на йерусалимските от 1885 г. и от 1889 г. Представя Христос в центъра – от дясната му страна е Богородица в молитвена поза, а от лявата – свети Йоан Предтеча. Тази сцена е централната част на Дейсисния ред в иконостаса на църквите (Успенски 2001: 212).

Над композицията, на четири от йерусалимските – двете от 1857 г. (на гръцки език) и тези от 1885 г. и 1889 г. (на славянски език) – има надпис: СВЯТ СВЯТ СВЯТ Е ГОСПОД САВАОТ – възглас, който е част от славословието на серафимите към Бога и гласи: “Свят, свят, свят е Господ Саваот! Цялата земя е пълна с Неговата слава!” (Исайя 6:3).

Долната част представлява Раят и Адът, към които трябва да потегли душата, след като бъдат претеглени лошите и добрите ѝ дела.

ПРИИДИТЕ БЛАГОСЛОВЕНИЕ – е надписът на всички йерусалимски над сцената “Раят”. Това е послание на Исуса Христа, отправено чрез ангел хранител, чийто пълен текст е: “Дойдете, благословените на Отца Ми, наследете царството, пригответо вам от създание мира” (Матей 25: 34).

ИДИТЕ МЕНЕ ПРОКЛА – е надписът пак на всички йерусалимски над сцената “Адът”. Пълният текст е: “Идете от Мене проклети, в огън вечний, пригответе за дявола и неговите ангели.” (Матей 25: 41).

В Ерминиите е дадено обширно описание-указание как се изографисва Второто пришествие или Страшният съд (Василиев 1976: 18–23), но зографите са го “адаптирали”, не са пренесли механично композицията, съобразявайки се с размерите на йерусалимските и със собствените си естетически предпочитания и умения. Тази композиция е най-разгърната при изписването на йерусалимските от 1885 г. и 1889 г.

Долната част на композицията се изписва в църкви и манастири обикновено около входната част (западната стена), там, където може да се види от всички влизащи в храма. Присъствието ѝ както на йерусалимските, така и във

всички храмове не е случайно. Тя представлява опит да се въздейства върху съзнанието на вярващия християнин, за спасението му от земните изкушения и прегрешения, защото изразява противопоставянето на двете сили, борещи се за надмощие и за завладяване на човека. Действа като предупредително послание към християните и поражда мисли за равносметка на земния им живот (Василиев 1973: 14–70).

Под тази композиция е “великият и прекрасен храм на светия гроб Господен в Ерусалим”. Така е наречен от български поклонници, присъствали на Пасхалната служба и направили описание на храма: “Той е с кръгла форма, три купола, които символизират Светата Троица, с най-високата и красива камбанария. Като се влезе от южната врата, на юг е Снемането на Христос от кръста. От дясната страна е Св. Константин, от лявата – Св. Елена. На запад е великото труло (камбанария), над светия гроб Господен, който се намира в кувуклият. Светият гроб е дълъг 7 педи и широк 4. На стените са изобразени Погребението и Възкресението Христово” (Гюрова, Данова 1985: 343–347).

Храмът “Възкресение Христово” е построен от цар Константин през IV век на мястото, където царица Елена намира Животворящия кръст на Иисус Христос. Това е причината, образите им на йерусалимците да се изписват над купола на храма, с което се подчертават заслугите им за утвърждаването на християнството във Византия като официална религия.

Пресъздаден е интериор и моменти от тържествената Пасхална служба: четирима араби внасят на ръце Вселенския патриарх в храма; точно в полунощ патриархът изнася от Светата порта кувуклият, божествения огън (нур), паднал по чудесен начин чрез светкавица от небето. Изобразените богомолци, поклонници и свещенослужители в тържествени одежди от най-висок ранг изпълват храма. Изписаните сцени, на фона на храма, пресъздават последните мъчителни земни дни на Спасителя и Възкресението му, което придава особена тържественост на момента. Разполагането на тази композиция в центъра и изписаните околоръст на йерусалимската текстове, които са извадки от тържествената Възкресенска служба, насочват съзнанието към Възкресението на Христос като победа на живота над смъртта. Затова Възкресение Христово е най-големият празник за православието. Над куполите на храма “Възкресение Христово” се изписва “Светая Светих”, храмът, който цар Соломон издига в Йерусалим, с което се загатва за приемствеността между Стария и Новия завет. На това място и със същия смисъл, е и друга сцена – “Жертва Авраамова”.

Ако приемем, че образите на Богородица и Христос върху йерусалимската заемат полагащите им се места в олтарния иконостас на всяка църква, може да се предположи, че изписаният върху йерусалимците храм “Възкресение Христово” представлява Царските двери, които символизират входа към Рая.

За първия хоризонтален ред е характерно изписването на сцени от иконографския цикъл “Шестоднев” и сцени, които не влизат в него, но са свързани

със значителни събития, следващи сътворението на света. Най-пълно тези библейски събития са разгърнати на йерусалимите от 1885 г. и от 1889 г. В българската иконография се явяват през 18 и началото на 19 век. При украсата на църквите “Шестоднева” и последвалите го събития от ранните библейски сказания и свещената история, се изписват или на първия ред (Успенски 2001: 210), или под иконите на царския ред, на главния иконостас (Василиев 1973: 90–101). Зографите са се старали да разкажат историята на човечеството на разбираем за народа, онагледен и ясен език, въпреки примитивните и наивни изображения.

Пак на първия ред се изписва сцената от последните мъченически мигове от живота на пророк Исая, който предрича идването на Месията и Възкресението му. За тези заслуги е представен като пазител на Светия престол (Жития 1991: 240–242). Тук е мястото и на сцената, илюстрираща текст от гл. VII на Деянията на апостолите – гибелта на първия християнски мъченик свети апостол и архидякон Стефан, убит с камъни и погребан в Йосафовата градина (Жития 1991: 653–654). Само на йерусалимията от 1889 г. тези изображения са изписани на втория ред, едно под друго.

Симетричното изписване на някои важни светци от християнския пантеон е характерно за йерусалимите. Това са светиците Варвара и Екатерина – и двете са от знатни родове. Със своята образованост и интелигентност, при спорове, те побеждават езическите философи, а с вярата си в Христа изтърпяват достойно мъченията, на които са подложени. Манастирът “Света Екатерина” е построен в Синай на мястото, където е погребана светицата. Храмът “Света Варвара” е построен на мястото, където тя предава Богу дух (Жития 1991: 582, 603).

По същия начин се разполагат и сцените, представящи светците-войни Георги и Димитър. Много неща свързват двамата чудотворци — те са не само защитници и войни за христовата вяра, те са най-известните закрилници на християните, творящи чудеса за избавлението им от тежки житейски и здравословни проблеми. В българския традиционен календар техните празници заемат особено и важно място – разделят годината на две – зима и лято (Попов: 1991). Много църкви и параклиси в страната носят имената им (Стоилов: 1997).

Образите на тримата християнски светители – Василий Велики, Григорий Богослов и Йоан Златоуст, се разполагат в дясната страна на йерусалимите. И тримата са надарени с блестящи умствени дарби, водили са благочестив живот. Паметник на дейността на Василий Велики е светата “Василиева” литургия, с която той има особени заслуги за реформирането и утвърждаването на богослужението. Тя се изпълнява на десетте най-големи християнски празници. Тълкуванието си на Светото Писание Йоан Златоуст е изложил в божествената “Златоустова” литургия. Богословското учение на Григорий Богослов разкрива възвишените истини на апостолската проповед и му отрежда място на един от великите отци. За тази им дейност в християнската иконография са известни като “Три светители”.

На всички йерусалимии (с изключение на датираната от 1889 г.) е отредено място на последното причастие на преподобна Мария Египетска. От житието ѝ научаваме, че тя е блудница, която не може да влезе в храма, за да се поклони пред пречистия кръст Господен. Това я кара да промени начина си на живот и тя отива в Йорданската пустиня. Там се отдава на пост и молитва в продължение на 47 години. Една година преди смъртта си, след изповед, получава последно причастие от свети Зосим. Той я погребва с помощта на излезлия от пустинята лъв. Предполага се, че е живяла през 5 век. Поучителната легенда за Мария Египетска е в основата на много популярни разкази за покаяли се грешници и блудници, което обяснява постоянното присъствие на сцената (Мифы 1988: 116).

Особен интерес представлява композицията за Свещеното кръстно дърво, намерила широк отзвук и в народната словесност. Историята на Кръстното дърво започва от създаването на човека и продължава до днес. Отвежда ни към мита за световното дърво и дървото на познанието. Мотивът за Свещеното кръстно дърво е доста разпространен и има няколко версии в апокрифно-фолклорната литература на славянските народи (Арнаутов 1934: 450; Мифы 1988: 70). Разказът започва със смъртта на Адам, свързва се с Лот, племенник на Авраам, продължава през времето на царете Соломон и Константин Велики, живее и днес, поддържан от вярата в изключителната лечебна сила на малките кръстчета от кръста Христов, носени и днес от болни и урочасани деца (Цепенков 1891: 114; 1893: 158–162; Арнаутов 1905: 72; 1934: 449–455).

Сцените, които присъстват на всички йерусалимии, но нямат постоянно място при изписването, са свързани със светци и светици, които имат заслуги не само за утвърждаването на християнството, но заемат важно място в православния календар и в съзнанието на българите. От житията им установяваме, че почти всички са живели до VI век, проповядвали са християнството и са загинали мъченически в името на Христа. Много църкви и първите манастири в Палестина са построени от тях или в тяхна памет и носят имената им – Великата лавра “Св. Сава”.

Пристанището на библейския град Яфа, където пристигат всички поклонници, също се изписва на йерусалимиите. Според легендата градът е основан от сина на Ной – Яфей и е свързан с историята на пророк Йона (Йона 1:17).

Някои от сцените представляват интерес за иконографското изражение на християнството. Такъв е мотивът “Откровение Варухово”, известен в няколко апокрифни ръкописи (Иванов 1970: 191–207), който присъства на четири йерусалимии.

Често се изписва (1875 г., 1885 г., 1889 г., 1931 г.) Свети Георги Нови Янински. Както тук, така и върху икони и стенописи, той се изобразява с характерната носия за Югозападните български краища (Тотева, Московка 1987: № 18; Василиев 1957:187; 1987: 167–169).

Особен интерес представлява образът на свети Йоан Рилски, изписан заедно с Рилския манастир върху две от йерусалимските (1885 г., 1889 г.). Този образ насочва вниманието към майсторите-зографи и собствениците на йерусалимските. Предполагаме, че зографите са българи, с определено отношение и знания за българските светини. През XIX век се засилва интересът на българите към собствените им светини, което предполага желанието на поклонниците да се изпише българският светец на закупените от тях йерусалимски.

Темата за светците, намерили място върху йерусалимските и вярванията, свързани с тях и притежаваните от тях чудотворни и лечебни качества, които им приписва народът, за празниците им в традиционния ни календар, заслужава отделна статия.

Образите, сцените и композициите на йерусалимските от 1885 г. са най-много. Те представят най-широка, най-богата и детайлна визуална информация за библейски и Новозаветни събития и личности. Тази йерусалимския наистина представя “обширна образна история на Старозаветни и Новозаветни събития и личности”.

Всяка сцена и композиция имат надпис или буква, но някои от тях са повредени. Трите йерусалимски – 1857 г., 1885 г. и 1889 г. – имат надписи околоръст. Оригиначните текстове и надписи са дадени в края на статията.

Текстът горе вляво е еднакъв на всички йерусалимски. Това е началото от ирмос на девета песен от катафасиите на Пасха: “Светлей, светлей новий Йерусалиме...” Целият текст е: “ Светлей, светлей нови Йерусалиме, защото славата Господня над тебе изгря! Ликувай сега и се весели Сионе! А ти, чиста Богородице, радвай се на възкресението на Родения от Тебе!”

Текстовете вдясно горе имат сходен смисъл и съдържание: “Да пребъде твоята светлина и слава, Господи”.

Текстът долу на всички йерусалимски е: “Благообразният Йосиф сменя от дървото пречистото Твое тяло на плащаница”. Той е част от пригробно ридание, чете се на Велики четвъртък и гласи: “Благообразният Йосиф като свали от кръста Твое пречисто тяло и като го обви в плащаница и с благоухания покри го и го положи в нов гроб”.

Изписаните по вертикала текстове не са еднакви във всички йерусалимски.

Вляво: 1857 г. – “Божията майка е светлина за всички. Благочестивият има благи мисли”.

1885 г. – не е разчетен.

1889 г. – “Богородице, Дево, радвай се благодатна Мария”. Това е началото на похвална песен в чест на Света Богородица, която може да се казва всеки ден като молитва към нея. Пее се от свещеника при петохлебие: “Богородице, Дево, радвай се ! Благодатна Марие, Господ е с тебе! Благословена си ти между жените, и благословен е плодът на твоята утроба, защото си родила Спасителя на душите ни!”.

Текстът вдясно на всички йерусалимии е еднакъв: “Ти си спасил цялата земя, Христе”. На йерусалимията от 1857 г., вместо Христе, е изписано едно от цитираните 72 имена на Господа в “Абагара”, а именно Сотир. Всички текстове са откъси от литургичните служби, изпълнявани преди и след празника Възкресение Христово. Околовръст всички йерусалимии са опасани с лоза и гроздове, символизиращи Иисус Христос, който казва: ”Аз съм истинската лоза...”(Йоан 15:1).

Представянето на йерусалимиите и иконографията им е опит да се обърне внимание на една съществена част от християнското православно изкуство. За нас йерусалимиите са безценни, защото са част от нашата възрожденска епоха и отразяват както духовното търсене, така и материалното състояние на българите².

Като част от иконографското православно изкуство са предназначени както за църкви, така и за дома на поклонника, където изпълняват особено важна роля за членовете на семейството. Подарявани от поклонници, те се поставят в църквите на западната или на северната стена. В домовете си поклонниците ги поставят на източната стена в най-хубавата стая, място което е предназначено за най-сакралната вещ в дома – тя е иконостас, олтар, домашен параклис, пряката връзка на човека с Бога.

Чрез йерусалимиите се търси ефектът на духовното въздействие върху вярващите – смирение, вглъбеност, спокойствие на душевния мир, съзерцание, божественост. Не случайно зографите се стремят погледът на светеца винаги “да хваща” очите на богомолеца, за да се получи духовната връзка. Тази връзка наистина се получава, ако проследим какво място заема йерусалимията в дома на поклонника, четейки емоционалните спомени на М. Маджаров: “Но най-скъпоценното, запазено за поколенията, е йерусалимът, поставен в най-хубавата стая на къщата ни, със специално дървено черчево, забулван с бяла завеса и откриван само в празнични дни. От двете страни на дървения пезул стоят също тъй неповредени четири оплетени палмови клонки...Помня кандилото, което блещукаше пред тях във всички празнични дни. Помня и благочестивата ръка, която изтриваше едно по едно листата им, за да няма пращинка по тях” (Гюрова, Данова 1985: 94).

БЕЛЕЖКИ

¹ Йерусалимията с дата 1889 г. е конфискувана на митницата в Капитан Андреево през септември 2002 г. Беше донесена в Музея за експертна оценка. Използвах тази възможност и за краткото време успях да направя само опис на сцените и надписите.

² Изказвам благодарност на колегата Владимир Димитров, художник-реставратор в Исторически музей – Хасково, за оказаната ми помощ при описание и разчитане на някои от сцените.

ЛИТЕРАТУРА

- Арнаулов, 1905:** Арнаулов, М. Български народни приказки. СбНУ. Кн. XXI, 1905.
Арнаулов, 1934: Арнаулов, М. Очерки по българския фолклор. С., 1934.
Василиев, 1957: Василиев, А. Експедиция в Северозападна България. БАН. С., 1957.
Василиев, 1973: Василиев, А. Социални и патриотични теми в старото българско изкуство. С., 1973.
Василиев, 1976: Василиев, А. Ерминии. Технологии и иконография. С., 1976.
Василиев, 1987: Василиев, А. Българските светци в изобразителното изкуство. С., 1987.
Гюрова, Данова, 1985: Гюрова, С., Р. Данова. Книга за българските хаджии. С., 1985.
Жития, 1991: Жития на светиите. С., 1991.
Иванов, 1970: Иванов, Й. Богомилски книги и легенди. БАН. С., 1970.
Мифы, 1988: Мифы народов мира. Т. 2. М., 1988.
Попов, 1991: Попов, Р. Светци близнаци в българския народен календар. С., 1991.
Сепетлиева, 1965: Сепетлиева, К. Един неизвестен диарбекирски заточеник. Вести на Народния музей в Хасково, 1965.
Станиславов, 1979: Филип Станиславов, Абагар. Рим.1651. Фототипно издание. С., 1979.
Стоилов, 1997: Стоилов, Кр. С Колесницата на слънцето из родопската Света гора. С., 1997.
Тотева, Московва, 1987: Тотева, П., С. Московва. 24 икони от Южна България. С., 1987.
Успенски, 2001: Успенски, Л. Богословие на иконата. С., 2001.
Цепенков, 1891: СбНУ. Кн. VI. С., 1891.
Цепенков, 1893: СбНУ. Кн. IX. С., 1893.

ОПИС НА ИЗОБРАЖЕНИЯТА ВЪРХУ ЙЕРУСАЛИМИИТЕ ОТ 1857 г. и 1875 г.

1857 г.	1875 г.
Г ред	Г ред
1.Сътворението на Адам и Ева 2.Ядат от дървото <u>3.Изгонването от Рая</u> <u>4.Кивот</u> 5.Второ пришествие 5.1.Христос с Апостолите 5.2.Раят 5.3.Мерило праведно 5.4.Адът 6.Възнесение Христово 7.Смъртта на свети Стефан 8.Смъртта на пророк Исая 9.Възнесение на пророк Илия 10.Свети Георги на кон 11.Свети Димитър на кон	1.Сътворението на Адам и Ева 2.Ядат от дървото 3.Възнесение Христово 4.Второ пришествие 4.1.Христос с Апостолите 4.2.Раят 4.3.Мерило праведно 4.4.Адът <u>4.5.Юда обесен</u> <u>4.6.Силоам</u> 5.Възнесение на пророк Илия 6.Смъртта на свети Стефан 7.Смъртта на пророк Исая

II ред	II ред
<p>1.Старозаветни пророци -16 образи 2.Пророци – 20 образи 3.1.Благовещение 3.2..Елисавета и Дева Мария 3.3.Пастирите на Рождество 3.4..Тримата влъхви 3.5..Бягството в Египет 3.6.Тайната вечеря <u>3.7.Умиване на нозете</u> <u>3.8.Предателството на Юда</u> 3.9.Отричането на Петър 3.10.Биенето на Христос 4.1.Богородица с Младенеца 4.1.Христос Благославящ 5.1.Възкресенска служба 5..2.Св.Константин и св.Елена 5.3. <i>Вселенският патриарх</i> 5.4.Христос и Мария Магдалина 5.5.Възкресение Христово 5.6.Кувуклият 5.7. <i>Разпятие</i> <u>5.8. Поругание</u> 5.9. <i>Жертва Аврамова</i> 6.8.. <i>Снемане от Кръста</i> 6.9. <i>Оплакване</i> <u>6.10 Варух</u></p>	<p>1.Старозаветни пророци-18 образа 2.Пророци – 24 образи 3.1.Благовещение 3.2.Елисавета и Дева Мария 3.3.Пастирите на Рождество 3.4.Тримата влъхви 3.5.Бягството в Египет <u>3.6.Възкресение Лазарово</u> <u>3.7.Влизане в Ерусалим</u> 3.8.Тайната вечеря 3.9.Отричането на Петър 3.10.Биенето на Христос 4.1.Богородица с Младенеца 4.2. Христос Благославящ 5.1.Св. Константин и св. Елена 5.2.<i>Жертва Аврамова</i> <u>5.3.Светая Светих</u> 6.1.Възкресенска служба 6.2.<i>Вселенският патриарх</i> 6.3.Христос и Мария Магдалина 6.4.Възкресение Христово 6.5. Кувуклият 6.6. <i>Разпятие</i> 6.7.Христос в баграница 6.8.<i>Снемане от Кръста</i> 6.9.<i>Оплакване</i> 2.10.Възкресенска служба <u>2.11.Ново руско здание</u></p>
III ред	III ред
<p>1.Успение Богородично 2.Света Екатерина 3.Света Варвара 4. Живоприемни източник 5. <i>Поклоннически надпис</i></p>	<p>1.Успение Богородично 2.Живоприемни източник 3.Три светители 4.Кръщение Христово 5.Поклоннически надпис</p>
IV ред	IV ред
<p>1.1.Пристанището в Яфа 1.2.Причастие на Мария Египетска <u>1.3.Авраам изповяда Лота</u> 1.4.Лот пои Кръстното дърво <u>1.5.Дявол изпива водата</u> 1.6. <i>Юда обесен</i></p>	<p>1.1.Лот пои Кръстното дърво <u>1.2.Вдигане на Дървото</u> 2.Пристанището в Яфа 3.Причастие на Мария Египетска 4. <i>Усекновение Предтечево</i> 5.Света Екатерина</p>

<u>1.7.Отсичане на Дървото</u>	6.Свети Георги
2.Три светители	<u>7.Св. Георги Нови</u>
3.1.Избиване на <u>младенците</u>	8.Свети Димитър
3.2..Пастирите на Рождество	9.Света Варвара
3.3.Тримата влъхви	<u>10.Кръстият ход на Христос</u>
3.4.Рождество Христово	11.1.Рождество Христово
3.5.Свети Сава	11.2.Свети Сава
<u>3.6.Избиване монаси в лавра “Св. Сава”</u>	<u>11.3.Избиване монаси в лавра “Св.Сава”</u>
3.7.Кръщение Христово	

**ОПИС НА ИЗОБРАЖЕНИЯТА ВЪРХУ
ЙЕРУСАЛИМИИТЕ ОТ 1885 г. и 1889 г.**

1885 г.	1889 г.
Г ред	Г ред
<u>1. 1. Йоан евангелист</u>	<u>1.1. Матей евангелист</u>
<u>1. 2. Матей евангелист</u>	<u>1.1. Йоан евангелист</u>
<u>1. 3. Марк евангелист</u>	<u>1.2. Марк евангелист</u>
<u>1. 4. Лука евангелист</u>	<u>1.3. Лука евангелист</u>
2. 1 - 16. Пророци	2.1. Пророци – 10 образи
3. 1 - 12. Пророци	<u>3.1. Делта</u>
<u>4.1. Делта</u>	<u>3.2. Ден и нощ</u>
<u>4.2. Ден и нощ</u>	<u>3.3. Небе и земя</u>
<u>4.3. Небе и земя</u>	<u>3.4. Слънце и луна</u>
<u>4.4. Слънце и луна</u>	<u>3.5. Животните на земята</u>
<u>4.5. Животните на земята</u>	3.6. Сътворение Адамово
4.6. Сътворение Адамово	3.7. Ядат от дървото
4.7. Ядат от дървото	<u>3.8. Изгонване от рая</u>
<u>4.8. Изгонване от Рая</u>	<u>3.9. Каин убива Авел</u>
<u>4.9. Каин убива Авел</u>	<u>3.10. Корабът на Ной</u>
<u>4.10. Корабът на Ной</u>	<u>3.11. Стълпотворение</u>
<u>4.11. Стълпотворение</u>	<u>3.12. Старозаветна троица</u>
<u>4.12. Старозаветна Троица</u>	4.0. Второ пришествие
5.0. Второ пришествие	4.1. Горен Ерусалим
5.1. Горен Ерусалим	5.1. Мерило
6.1. Мерило	5.2. Раят
6.2. Раят	5.3. Адът
6.3. Адът	<u>6.1. Варух</u>
	<u>7.1. Юда</u>
	<u>7.2. Силоам</u>

И ред	И ред
<u>1.1. Стълбата на Иаков</u>	<u>1.1. Неопалима Купина</u>
<u>1.2. Света Купина</u>	1.2. Благовестието на Йоаким
<u>1.3. Рождество Богородично</u>	<u>1.3. Рождество Богородично</u>
<u>1.4. Благовестието на Захарий</u>	<u>1.4. Благовестието на Захарий</u>
<u>1.5. Усекновение Предтечево</u>	<u>1.5. Усекновение Предтечево</u>
<u>1.6. Света Петдесетница</u>	<u>1.6. Света Петдесетница</u>
<u>1.7. Свети Георги Нови</u>	<u>1.7. Бягството на Лот</u>
<u>1.8. Бягство на Лот</u>	<u>1.8. Йов на знощето</u>
<u>1.9. Йов на знощето</u>	1.9. Възнесение на пророк Илия
1.10. Възнесение на пророк Илия	1.10. Смъртта на пророк Исая
1.11. Смъртта на пророк Исая	<u>1.11. Свети Георги Нови</u>
1.12. Смъртта на свети Стефан	1.12. Смъртта на свети Стефан
<u>1.13. Преображение Христово</u>	2.1. Богородица с Младенеца
1.14. Възнесение Христово	3.1. Благовещение
2.1. Богородица с Младенеца	<u>3.2. Молеца се Богородица</u>
2.2. Давид	<u>3.3. Дева Мария и Елисавета</u>
2.3. Мойсей	<u>3.4. Захарий и Елисавета</u>
2.4. Соломон	<u>3.5. Пастирите на Рождество</u>
2.5. Аарон	<u>3.6. Тримата влъхви</u>
3.1. Благовещение	<u>3.7. Богородица с Иисус</u>
3.2. Елисавета и Дева Мария	<u>3.8. Тримата влъхви</u>
3.3. Делта	3.9. Бягство в Египет
<u>3.4. Захарий и Елисавета</u>	3.10. неясен образ
3.5. Пастирите на Рождество	<u>3.11. Захарий и Елисавета</u>
3.6. Тримата влъхви	<u>3.12. Христос на трон</u>
3.7. Въведение Богородично	<u>3.13. Рождество Христово</u>
3.8. Херувим	<u>3.14. Пастирите на Рождество</u>
3.9. Тримата влъхви	<u>3.15. Иисус в молитвена поза</u>
3.10. Бягство в Египет	3.16. неясен образ
<u>3.11. Йосиф и Богородица с Иисус</u>	3.17. неясен образ
<u>3.12. Молещата се Богородица</u>	3.18. неясен образ
<u>3.13. Витлеем</u>	3.19. неясен образ
3.14. Богородица с още една жена	3.20. неясен образ
<u>3.15. Пастирите</u>	3.21. неясен образ
<u>3.16. Тримата влъхви</u>	4.1. Христос Благославящ
3.17. Поднасяне на дарове	5.1. Възкресение Лазарово
3.18. Херувим	5.2. Влизане в Иерусалим
3.19. Поднасяне на дарове	5.3. Тайната вечеря
<u>3.20. Бягство в Египет</u>	5.4. Умиване на нозете
3.21. Йосиф, Богородица и Христос	5.5. Молитва в Гетсиманската градина
3.22. Христос прав	<u>5.6. Предателството на Юда</u>
3.23. Двама мъже	<u>5.7. При Пилата</u>

<p>3.24. = 3..21 3.25. Херувим 3.26. Христос на трон 3.27. = 3.21 3.28. Богородица с Христос 4.1. Христос Благославящ 4.2. Йоан евангелист 4.3. Матей евангелист 4.4. Лука евангелист 4.5. Марк евангелист <u>5.1. Възкресение Лазарово</u> <u>5.2. Влизане в Ерусалим</u> 5.3. Тайната вечеря 5.4. Делта <u>5.5. Умиване на нозете</u> <u>5.6. Молитва в Гетсиманска градина</u> <u>5.7. Предателството на Юда</u> <u>5.8. При Пилата</u> <u>5.9. Първо отричане на Петър</u> <u>5.10. При Каиафа</u> 5.11. Херувим <u>5.12. Второ отричане</u> <u>5.13. При Анна</u> 5.14. Петър плаче 5.15. Биенето на Христос 5.16. Поругание <u>5.17. Симеон</u> 5.18. Херувим <u>5.19. Пригвозждане</u> <u>5.20. Тома</u> <u>5.21. Мироносици</u> 5.22. Закхей 5.23. Сватба в Кана <u>5.24. Пет хляба</u> 5.25. Херувим <u>5.26. Слепя</u> <u>5.27. Самарянката</u> <u>5.28. Раслабления</u> <u>6.0. Ерусалимска стена</u> <u>6.1. Свети Спиридон</u> <u>6.2. Свети Николай</u> 6.3. Свети Георги <u>6.4. Свети Василий</u> <u>6.5. Свети Харалмтий</u> <u>6.6. Свети Теодор</u></p>	<p><u>5.8. Първо отричане на Петър</u> <u>5.9. При Каиафа</u> <u>5.10. Второ отричане на Петър</u> <u>5.11. При Анна</u> <u>5.12. Петър плаче</u> <u>5.13. Ударение</u> <u>5.14. Поругание</u> <u>5.15. Симеон</u> <u>5.16. Пригвозждане</u> <u>5.17. Апостол Тома</u> <u>5.18. Пет хляба</u> <u>5.19. Слепя</u> <u>5.20. Самарянката</u> <u>5.21. Раслабления</u> <u>5.22. Мироносици</u> <u>6.1. Ерусалимската стена</u> <u>7.1. Свети Спиридон</u> <u>7.2. Свети Никола</u> 7.3. Свети Георги <u>7.4. Свети Василий</u> <u>7.5. Свети Хараламтий</u> <u>7.6. Свети Теодор</u> 7.7. Свети Димитър <u>7.8. Свети Йоан</u> 8.1. Христос и Мария Магдалина <u>8.2. Свети Иаков</u> 9.1. Свети Константин и света Елена 9.2. Жертва Авраамова <u>9.3. Святая Светих</u> <u>9.3. Въведение Богородично</u> 10.1. Храм "Възкресение Христово" в Иерусалим 10.2. Възкресение Христово 10.3. Кувуклият 10.4. Литийно шествие 10.5. Велика събота 10.6. Разпятие Христово 10.7. Сретение 10.8. Христос в багреница</p>
---	--

- 6.6. Свети Теодор
 6.7. Свети Димитър
 6.8. Свети Йоан
 7.1. Иаков
 7.2. Христос и Мария Магдалина
 8.1. Св. Константин и св. Елена
 8.2. Жертва Аврамова
 8.3. Святая светих
 8.3. Въведение Богородично
 9.1. Храм "Възкресение Христово" в Ик
 9.2. Възкресение Христово
 9.3. Кувуклият
 9.4. Литийно шествие
 9.5. Велика събота
 9.6. Сборна църква
 9.7. Разпятие
 9.8. Святая голгота
 9.9. Сретение
 9.10. Христос в багреница

III ред	III ред
1.1. Успение Богородично 1.2. Живоприемни източник 2.1. <u>Света Екатерина</u> 2.2. <u>Света Варвара</u> 3.1. <u>Три светители</u> 3.2. <u>Кръщение Христово</u> 4.1. <u>Ново здание</u> 4.2. Пътя към Голгота 4.3. <u>Свети Сава</u>	1.1. Успение Богородично 1.2. Живоприемни източник 2.1. <u>Възнесение Христово</u> 3.1. <u>Ново здание русиско</u> 4.1. Поклонници идват в Яфа 5.1. Иерусалим 6.1. <u>Три светители</u> 6.2. <u>Преображение Христово</u> 6.3. <u>Кръщение Христово</u>
IV ред	IV ред
1.1. <u>Авраам изповяда Лота</u> 1.2. Лот пои Кръстното дърво 1.3. <u>Дяволът изпива водата</u> 1.4. <u>Отсичане на Дървото</u> 1.5. <u>Вдигане на Дървото</u> 2.1. Причастие на Мария Египетска 3.1. Пристанището в Яфа 4.1. <u>Снемане от кръста</u> 4.2. <u>Оплакване</u> 5.1. <u>Поклоннически надпис</u> 6.1. <u>Избиване на младенците</u>	1.1. <u>Авраам изповяда Лота</u> 1.1. Лот пои Кръстното дърво 1.1. <u>Дяволът изпива водата</u> 1.2. <u>Отсичане на Дървото</u> 2.1. <u>Водене Иисуса на разпятие</u> 3.1. <u>Света Екатерина</u> 3.2. <u>Света Варвара</u> 4.1. <u>Снемане от кръста</u> 4.2. <u>Оплакване</u> 5.1. <u>Поклоннически надпис</u> 6.1. <u>Свети Сава</u>

<p><u>6.1. Избиване на младенците</u> <u>6.2. Тримата влъхви</u> 6.3. Рождество Христово 6.4. Пастирите <u>7.1. Варух</u></p>	<p>6.1. Свети Сава <u>7.1. Избиване на младенците</u> 7.2. Елисавета крие Йоан Кръстител <u>8.1. Тримата влъхви</u> 8.2. Пастирите 8.3. Рождество Христово</p>
--	---

ОПИСАНИЕ НА СЦЕНИТЕ И КОМПОЗИЦИИТЕ НА ЙЕРУСАЛИМИЯТА С ДАТА 1857 ГОД.

ИМХ-инв. № В-548 (разм.: дълж. 163 см; вис. 122 см).

При описанието иконографските композиции, сцени и образи на светци, които са 64 на брой, условно са разделени на четири реда отгоре надолу и отляво надясно. Околовръст от четирите страни и на почти всяка сцена има надписи с гръцки букви. Някои от тях са заличени и неясни, което затруднява разчитането им.

ПЪРВИ РЕД

1.0. От двете страни са изписани по четири сцени (разм.: дълж. 16,5 см; вис. 14,5 см).

1.1. Сцената представя Адам и Ева млади, голи. Адам е заспал на лявата си страна, опрял глава на лява ръка. Зад него Ева е права, с разпуснати коси, дясна ръка свита на гърдите, лява – между краката. Горевляво Бог Саваот в сияние – старец с бяла брада, благославящ с дясна ръка, с тригълен нимб, седнал в облаци. Надпис.

1.2. Райската градина. В центъра, дървото със забранените плодове. Около него увита змия. Вдясно Адам, вляво Ева – голи с листа около кръста. Той държи плод в дясна и лява ръка – тя е протегнала дясна ръка към змията, която ѝ дава ябълка, лява ръка на лицето. Надпис.

1.3. Изгонването на Адам и Ева от Рай. Те са голи с листа около кръста. Вдигнали до глава лява ръка, дясна надолу, бягат от Рай. Над тях ангел Господен седнал на облак (виолетова риза, зелена мантия) с крила и нимб, с меч в дясна ръка. Надпис.

1.4. Небе и море. В морето лодка, а на нея Ноевият ковчег – къща със затворена врата. В небето (вляво) бял гълъб държи черно маслиново клонче в човката си, а вдясно – черна врана държи бяло клонче. Надпис.

1.5.0. В централната горна част е композицията Второ пришествие. Разположена е в медальон (разм.: дълж. 45 см; вис. 20 см).

Текст над образите на Христос и апостолите: **Α Γ Ι Ο Σ Α Γ Ι Ο Σ Α Γ Ι Ο Σ Κ Υ Ρ Ι Ο Σ Σ Α Β Α Ο Θ Π Λ Η Ρ Η Υ.**

1.5.1. В центъра е сцената, известна като “Горен Ерусалим”, която представя Христос с апостолите. Христос – Велик Архиерей (малка черна брада и дълга черна коса, синя риза, червена мантия, епископска корона, епитрахил и набедреник), седнал на златен трон, благославящ с дясна ръка, а в лява държи затворено евангелие.

Над дясното му рамо са букви **IC**, а над лявото – **XC**.

1.5.2. В полукръг са разположени образите на дванадесетте апостоли, седнали по шест от двете страни на Христос. По четирима са на заден план и по двама на преден. Всички са на облак – в небесата. Вдясно на Христос, над медальона, в триъгълник, е изобразено слънце и звезди, а в ляво – луна и звезди – символ на Вселената.

Отдясно на Христос апостолите са с лява ръка на гърдите, а в дясна държат затворено евангелие. За симетрия на композицията, апостолите отляво на Христос са с лява ръка на гърдите, а в дясна държат евангелие. Всички са с нимб. Редът на изписване на апостолите, според указанията в ерминиите, е регламентирано.

Вдясно на Христос са:

Апостол Петър, бяла брада и коса, виолетова риза, златиста мантия.

Апостол Марко, евангелист, черна брада и коса, синя риза, червена мантия.

Апостол Андрей, бяла брада и коса, зелена риза, виолетова мантия.

Апостол Лука, евангелист, черна брада и коса, червена риза, синя мантия.

Апостол Симон, черна малка брада и коса, виолетова риза, зелена мантия.

Апостол Тома, без брада, черна коса, синя риза, червена мантия.

Вляво на Христос:

Апостол Павел, черна дълга брада, синя риза, червена мантия.

Апостол Йоан, евангелист, бяла брада и коса, виолетова риза, зелена мантия.

Апостол Яков, черна брада и коса, червена риза, синя мантия.

Апостол Матей, евангелист, бяла брада и коса, зелена риза, виолетова мантия.

Апостол Вартоломей, черна брада и коса, виолетова риза, зелена мантия.

Апостол Филип, без брада, черна коса, синя риза, червена мантия.

1.5.3. Рай и Ад. (разм: дълж. 39 см; вис. 18 см).

Надпис над рая.

Надпис над ада.

Под постамента, на който е тронът Христов, “ръка държи везните на божията справедливост”, наклонени към рая. Под везните е душата – гола човешка фигура с препаска на кръста, със скръстени на гърдите ръце, гледа към райската врата. От дясната ѝ страна, обърнат към нея, е Архангел Михаил

с голямо копие в ръце, с крила, облечен във военски одежди (златиста ризница, синя туника, червена мантия).

Зад Архангел Михаил е затворената червена райска врата. Свети Петър (бяла брада и коса, виолетова риза, златиста мантия) с ключове в ръка отключва вратата. Зад него е апостол Павел (черна дълга брада, тъмносиня риза, зелена мантия). Надпис.

Вляво на душата е адът. Изпод постаментата, на който е тронът на Христос, към ада е потекла огнена река, която се влива в отворената уста на ламя. Прав черен дявол тегли душата към ада. Зад него друг дявол дърпа, а трети кара три вързани голи души (с препаски). На врата на едната е вързан воденичен камък. Над тях – гол до кръста мъж с бяла брада и коса. Надпис.

1.6. Възнесение Христово. Христос (синя риза, червена мантия) в червен кръг, понесен на облак от два ангела в синьо небе. Ангелът, вдясно на Христос, е със синя риза, червена мантия, а вляво – с виолетова риза, зелена мантия. Долу – храм и пейзаж. Надпис.

1.7. Убиването на свети Стефан. Той е с ръце встрани, коленичил (червена риза, епитрахил на дякон). Над него – вляво войник, а вдясно – инквизитор с камъни в ръце. Пейзаж, синьо небе. Надпис.

1.8. Пророк Исая с вързани за две дървета крака, с главата надолу, гол, с бяла брада и коса. Двама инквизитори го режат с дървен трион откъм краката. Пейзаж. Надпис.

1.9. Огнено червена колесница, теглена от два коня, понесли към небето на облак свети Илия (бяла брада и коса, синя риза). Той държи юздите на конете в дясна ръка, а лява вдигната и държи бяла кърпа. Под него пейзаж. На поляна е коленичил пророк Елисей (зелена риза, виолетова мантия) с вдигнати към свети Илия ръце. Надпис.

1.10. Вляво от рая е сцената “Свети Георги на кон убива ламията” (разм: дълж. 15,5 см; вис. 21,5 см). Той е на бял кон, с военски одежди (златиста ризница, синя риза, червена мантия, жълти ботуши), обърнат надясно, с копие в дясна ръка убива ламията. Надпис.

1.11. Симетрично на тази, от другата страна, е сцената “Свети Димитър на червен кон”. Той е обърнат наляво с военски одежди (жълта ризница, синя риза, виолетова мантия, жълти ботуши). С копие в лява ръка убива падналия Юлиан Максимиан, с дясна ръка придържа юздите и копието. Надпис.

ВТОРИ РЕД

2.1. От двете страни на иерусалимията, във вертикален ред, оформени като медальони (диам. 6 см) са изписани до кръста по осем образа на Старозаветни пророци. Всички държат разгънати свитъци, задължителен атрибут при изписването им. Около всеки образ се вие лоза с листа и гроздове от златен варак.

Пророци от лявата страна:

Стар, дълга бяла брада, синя риза, червена мантия.
Млад, дълга черна брада и коса, виолетова риза, зелена мантия.
Млад, без брада, черна коса, синя риза, червена мантия.
Стар, дълга бяла брада и коса, зелена риза, виолетова мантия.
Млад, дълга черна брада, къса черна коса, червена риза, синя мантия.
Млад, без брада, черна дълга коса, виолетова риза, зелена мантия.
Млад, къса черна коса, синя риза, червена мантия.
Млад, без брада, къса коса, зелена риза, червена мантия.

Пророци от дясната страна:

Стар, дълга бяла брада, червена риза, синя мантия.
Млад, дълга черна брада, виолетова риза, зелена мантия.
Млад, без брада, с къса коса, синя риза, червена мантия.
Стар, дълга бяла брада, зелена риза, виолетова мантия.
Млад, дълга черна брада, къса коса, червена риза, синя мантия.
Млад, без брада, виолетова риза, зелена мантия.
Стар, дълга бяла брада, синя риза, червена мантия.
Млад, дълга черна брада, зелена риза, виолетова мантия.

2.2. Около образите на Богородица и Христос, също в медальони (диам. 5,5 см), са изписани по пет образи на пророци, които също държат разгърнати бели свитъци.

Пророци вляво от Богородица:

Стар, бяла брада, дълга бяла коса, виолетова риза, зелена мантия.
Млад, дълга черна коса, червена риза, синя мантия.
Млад, без брада, къса коса, зелена риза, виолетова мантия.
Млад, къса брада, синя риза, червена мантия.
Млад, без брада, виолетова риза, зелена мантия.

Пророци вдясно от Богородица:

Стар, дълга брада, виолетова риза, зелена мантия.
Млад, дълга черна брада, синя риза, червена мантия.
Млад, без брада, зелена риза, синя мантия.
Млад, дълга черна брада, червена риза, синя мантия.
Млад, без брада, виолетова риза, зелена мантия.

Пророци вляво от Христос:

Стар, дълга бяла брада и коса, виолетова риза, зелена мантия.
Млад, дълга черна брада, червена риза, синя мантия.
Млад, без брада, зелена риза, виолетова мантия.
Млад, дълга черна брада, синя риза, червена мантия.
Млад, без брада, къса коса, виолетова риза, зелена мантия.

Пророци вдясно от Христос:

Стар, дълга бяла брада, къса бяла коса, виолетова риза, зелена мантия.

Млад, черна дълга брада, червена риза, синя мантия.

Млад, без брада, дълга черна коса, зелена риза, виолетова мантия.

Млад, къса черна брада, синя риза, червена мантия.

Млад, без брада, къса коса, виолетова риза, зелена мантия.

2.3. В горната част, над образите на Богородица и Христос, в медальони (диам. 7,8 см), разположени в полукръг, са изписани по пет сцени от Новия завет.

Сцени над Богородица:

2.3.1. Благовещение. Светата Дева Мария (синя риза, червен мафорий) с вдигнати встрани ръце. Вдясно е Архангел Гавраил (виолетова риза, зелена мантия) държи в ръка лотос, символ на благовестието. Над главата на Дева Мария, Светият Дух – бял гълъб, от човката на който струи светлина към нея. Буква: **А**.

2.3.2. След благата вест, Дева Мария посещава в Назарет сродницата си Елисавета (виолетова риза, зелена мантия), бъдеща майка на Йоан Кръстител. Двете са прегърнати и се целуват. Буква: **О**.

2.3.3. Пастирите видяха Рождество. Двама пастири в бели дрехи, с вдигнати към небето леви ръце, сочат звездата, известяваща раждането на Иисус. Буква: **И**.

2.3.4. Тримата влъхви. С царски корони, яздят коне. Първият е цар Гаспар (с брада) на бял кон. Зад него – Мелхиор (млад, с малка брада), на червен кон. Третият – Валтазар (млад, без брада, негроидно лице), на черен кон. Буква: **Т**.

2.3.5. Бягството на Богородица в Египет. Богородица язди бял кон (магарето на Йосиф). Той (виолетова риза, златиста мантия) зад нея, носи на ръце Иисус в пелени. Надпис: **М-Р**.

Сцени над Христос:

2.3.6. Тайната вечеря. Трапеза с чаши и храна. Христос (синя риза, червена мантия) е в центъра. От дясната страна е седнал Апостол Петър, а от лявата – Йоан. Буква: **О**.

2.3.7. Умиване на нозете. Христос в багреница, с бяла престилка, коленичил пред леген. Срещу него Апостол Петър (бяла брада и коса, виолетова риза) седнал на стол, с десен крак в легена. Христос измива краката му. Буква: **У**.

2.3.8. Целувката на Юда. Христос в багреница, прав, с трънен венец на главата, с вързани ръце. Срещу него Юда (виолетова риза, зелена мантия) го целува и прегръща. Зад Христос войник в кираса. Буква: **И**.

2.3.9. Отричането на Петър. Вляво петел с червен гребен, стъпил на колона. Вдясно, с гръб към него, апостол Петър (виолетова риза, златиста мантия) с наведена глава, подпрял брада на лява ръка. Буква: **П**.

2.3.10. Ударение. Христос, с препаска около кръста, вързан на позорния стълб, с ръце отзад. Встрани двама инквизитори го бият с камшици.

2.4.1. Богородица умиление с Младенеца (разм. Дълж. 22 см; вис. 37 см):

Допоясно изображение на Богородица (виолетово-златист мафорий, синя риза със златист маншет), която държи Иисус Христос в лява ръка, допряла лява буза до дясна на Христос. На десния свит лакът е разтворено евангелие. Младенецът (златиста риза, червена мантия) е прегърнал Богородица с дясна ръка. Около главите на двамата има лъчист нимб. На зеления фон са изписани по две херувимчета над раменете и над главата на Богородица. Надпис.

2.4.2. Христос благославящ (разм: дълж. 22 см; вис. 37 см).

Христос (червена риза със златни бликове, синя мантия) с лъчист нимб и три букви на него, означаващи “Вечносъществуващият”. С дясна ръка благославя, а в лява държи отворено евангелие, на което с гръцки букви пише “Аз съм пастирят, аз съм добрият пастир”. На зелен фон, над раменете му и над нимба има по две херувимчета. Вляво са изписани буквите **Ι С**, вдясно – **Χ С**.

ТРЕТИ РЕД

3.1. В централната част е изписан храмът на гроба Господен в Йерусалим (разм: дълж. 67 см; вис. 52-62 см). Три позлатени купола, единият от тях е камбанарията. Интериор от храма с колони, всички свещници са запалени. Храмът е изпълнен от много богомолци и свещенослужители от най-висок ранг. Всички са в тържествени златни одежди, носят запалени свещи. Представен е момент от Пасхалното литийно шествие. На фона на интериора са сцени от последните земни дни на Иисус Христос.

3.2. Над купола на храма са образите на Светите равноапостоли Константин (зелена риза, червена мантия) и Елена (синя риза, виолетова мантия) – прави, в царски одежди, с корони на главите (разм: дълж. 7 см; вис. 9 см).

3.3. Под купола на камбанарията е образът на Вселенския патриарх в цял ръст (виолетова риза, зелен омофор, епитрахил, набедренник, епископска корона, дълга бяла брада), благославя с дясна ръка, а в лява държи евангелие (дълж. 4 см; вис. 21 см).

3.4. Срещата на Мария Магдалина с Христос след Възкресението. Той е прав, тя коленичила пред него (дълж. 4 см; вис. 12 см).

3.5. Възкресение (дълж. 12 см; вис. 46 см). На фона на храма под купола, Христос в цял ръст, с препаска и праметната червена мантия през ляво рамо, понесен от облак в небето. В лява ръка държи знаме, дясна – вдигната и благославяща.

3.6. Вдясно е изображението на кувуклият – параклисът в църквата, от където Вселенският патриарх, в тържествени златни одежди, изнася със свещник божествения огън и го дава на богомолците в храма (дълж. 12 см; вис. 47 см).

3.7. Разпятие (разм. дълж. 9,5 см; вис. 18 см). Христос разпнат на кръста, с препаска, с наклонена надясно глава. Йоан Богослов (виолетова риза, зелена

мантия) е вляво на Христос, а вдясно е Богородица (синя риза, червен мафорий). Дватамата оплакват Христос. На кръста са изписани буквите **INBI**.

3.8. Поругание (разм. дълж. 7,5 см; вис. 21,5 см). Христос в багреница, с вързани ръце, с трънен венец на главата и лъчист нимб. Главата му е надясно. Под краката му има два запалени свещника.

3.9. Авраамова жертва (разм. дълж. 7,5 см; вис. 10,5 см). Авраам (стар, виолетова риза, зелена мантия) е коленичил. В дясна ръка държи нож и замахва. С лява е хванал за косата Исак (червена риза). Вдясно над Авраам ангел Господен на облак, а долу – овен.

3.10. Снемане от кръста (разм. дълж. 18 см; вис. 21 см). Иисус Христос на кръста, отпуснал тяло надясно, с препаска. На кръста, горе е тръненият венец и надпис: **INBI**. Никодим (млад, с малка брада, с червена риза и ботуши), качен на стълба, вляво от кръста, вади пироните с клещи. От дясната страна на Христос е Йоан Богослов (млад, без брада, виолетова риза, зелена мантия), който го държи през кръста. Зад него е Саломия (червена мантия), майката на Заведеевите синове – апостол Яков и Йоан Богослов. Мария Магдалина (синя риза, червена мантия) е пред Христос, държи и целува дясната му ръка, оплаква го. Вляво от кръста, на преден план Йосиф Ариматейски (дълга бяла брада и коса, синя риза, жълта мантия) държи краката на Христос. Той измолва от Пилат Тялото на Христос, за да бъде погребано. Зад Йосиф е Света Богородица (синя риза, червен мафорий), оплакваща сина си. Зад нея е Мария Клеопова (виолетова риза, зелена мантия), майката на Йакова и Йосия. Надпис.

3.11. Оплакване (разм. дълж. 19 см; вис. 16 см). Христос лежи на червен одър, глава наляво, препаска през кръста. Зад него Света Богородица го оплаква. Вдясно на Богородица са Мария Магдалина и Йосиф Ариматейски. Вляво – Мария Клеопова и Йоан Богослов.

3.12. Видение Варухово (разм. дълж. 20 см; вис. 12 см). Легнал надясно (синя риза, червена мантия) на одър. От към краката му млад мъж с голям кръст на дясно рамо и протегнати към него ръце. В горния ляв ъгъл е изписано числото 72. Надпис.

3.13. Успение на Света Богородица (разм: дълж. 16 см; вис. 24,5 см). Богородица с глава надясно лежи на червен одър (синя риза, червен мафорий). Зад одъра – Христос (синя риза, червена мантия) държи в лява ръка душата ѝ – повито бебе, а с дясна благославя. До главата на Богородица е свети Петър (виолетова риза, златиста мантия), опрял дясна ръка на одъра, държи кандилница. Зад него Апостол Филип (млад, синя риза, червена мантия). Апостол Павел (синя риза, червена мантия) е откъм краката на Богородица, опрял лява ръка на одъра, държи кандилница в дясна. Зад него Йоан Богослов (зелена риза, виолетова мантия). На преден план Архангел Михаил с войнски одежди, отрязва с нож ръцете на евреина, опряни на одъра. Надпис.

3.14. Света Екатерина (разм: дълж. 13 см; вис. 24,4 см) в цял ръст, с царска корона, стъпила на мост и меч (синя риза, зелена туника, червена ман-

тия, жълта препаска, лъчист нимб). Държи палмова клонка. Долу вляво – пейзаж и храм. Надпис.

3.15. Симетрично, от другата страна, е изписана Света Варвара (разм: дълж. 13 см; вис. 24,4 см). В цял ръст (червена риза, тъмносиня туника, виолетова мантия жълта препаска, лъчист нимб), стъпила на мост и меч. В лява ръка държи палмова клонка, дясна – вдигната нагоре. Долу вляво – пейзаж и църква. Надпис.

3.16. Животоприемни източник (разм: дълж. 16 см; вис. 24,4 см). Шадраван с форма на широка чаша със столче. В него плуват шест риби. В центъра на шадравана има друга чаша, в която е седнала Света Богородица (червен мафорий, синя риза, лъчист нимб) с разтворени встрани ръце. От чашата тече вода в шадравана. От двете му страни има по двама йерарси (с епископски корони, с епитрахил), отляво надясно са с: виолетова, зелена, синя и червена мантия. Двата в средата са с бели бради и коси, а тези встрани са с черни бради и коси. Надпис.

3.17. В долната част, почти в центъра на йерусалимията, в медальон има поклоннически надпис в три реда.

ЧЕТВЪРТИ РЕД

4.1.0. На син фон в обща рамка (разм: дълж. 61 см; вис. 17 см) има няколко сцени.

4.1.1. Пристанището в Яфа – море, кораб с три мачти. Надпис.

4.1.2. Преподобна Мария Египетска (гола с препаска) получава последно причастие от Зосим (синя риза, червена мантия). И двамата са с нимб. Надпис.

4.1.3. Авраам седнал на златен трон (бяла брада и коса, синя риза, червена мантия) дава трите главни на своя племенник Лот (виолетова риза, зелена мантия), който трябва да ги посади. Надпис.

4.1.4. Лот (бяла брада и коса, зелена риза, червена мантия) полива трите главни, които трябва да поникнат. Надпис.

4.1.5. Лот (виолетова риза, зелена мантия) държи поводите на бял кон, натоварен със стомна. Полива поникналите главни. Под краката на коня, черен дявол с вдигнати към стомната ръце.

4.1.6. Вдясно горе – Юда на бесилката. Надпис.

4.1.7. Трима войници отсичат и носят трите дървета, на които са разпнати Христос и двамата разбойника. Надпис.

4.2. Три светители (разм: дълж. 24 см; вис. 17 см). Свети Василий Велики (черна дълга брада и коса, червена мантия, тъмносин омофор). Свети Йоан Златоуст (черна къса брада и коса, червена мантия, тъмносин омофор). Свети Григорий Богослов (бяла брада и коса, тъмнозелена мантия, виолетов омофор). И тримата са в цял ръст, имат епитрахил, набедреник, епископска корона. В лява ръка държат затворено евангелие с дясна благославят. Надпис.

4.3.0. На син фон (разм: дълж. 61 см; вис. 17 см) са няколко сцени от Новия завет.

4.3.1. Избиване на Витлеемските младенци. Майка държи дете в пелени. Увити са в червен плащ. Войник (синя туника, виолетова риза, светлосиня шапка) от свитата на Ирод е хванал майката за косата и замахва с меч към детето. Надпис.

4.3.2. Двама пастири в бели ризи гледат към звезда и ангел Господен (синя риза, златисти крила), които известяват раждането на Иисус.

4.3.3. Тримата влъхви. Изображението е аналогично на това в медальона над “Богородица Умиление”. Надпис.

4.3.4. Витлеем. Христос в ясла, повит в пелени, с нимб. Вдясно Богородица (червено наметало, синя риза) коленичила, със скръстени на гърдите ръце. Вляво Йосиф (жълто наметало) също коленичил с ръце на гърдите. В дъното църква и кула. Надпис.

4.3.5. Свети Сава, прав (с бяла брада и коса, синя риза, червена мантия, бял епитрахил, нимб), държи кръст в дясна ръка. Пред него Великата лавра. Надпис.

4.3.6. Избиване на монасите в манастира “Свети Сава” на Велики четвъртък през VII век от сарацините. Тяхната памет се чества на 20 март.

4.3.7. Кръщение Христово. Христос стъпил в река Йордан, гол с препаска. От дясната му страна е Йоан Кръстител (виолетова риза, зелена мантия) с кръст в дясна ръка, лява е поставил на главата на Христос. Вляво ангел (виолетова риза, зелена мантия) държи в ръце червена кърпа. Над Христос Светият Дух – бял гълъб, от човката на който струи светлина към главата на Христос. Надпис.

5.0. Йерусалимията е обрамчена с рамка и текст в нея, естетически оформен с орнамент по четирите ъгъла. Накрая околоръст има орнаментална лента, която завършва със син кант.

5.1. Текстът е горе вляво.

5.2. Текстът е горе вдясно.

5.3. Текст, разположен вертикално, от лявата страна.

5.1.4. Текст, разположен вертикално, от дясната страна.

5.1.5. Текст, разположен долу.

Ηαγίασμα κα καθύπευθεν το 1878

1778

Παράδειγμα του πλοίου α κα β

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΑΝΤΙ ΤΟΥΣ ΚΑΡΑΚΑΡΕΣ ΠΑΡΕΝΤΕΧΟΝ

ΑΝΤΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ 1778

ΠΑΡΕΝΤΕΧΟΝ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ

ΑΝΤΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ

Παράδειγμα

Παράδειγμα

ΑΝΤΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

ΑΝΤΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ 1778

Παράδειγμα

11th
12th
13th
14th
15th
16th
17th
18th
19th
20th

21st

22nd
23rd
24th
25th
26th
27th
28th
29th
30th
31st

1st

2nd
3rd
4th
5th
6th
7th
8th
9th
10th
11th
12th
13th
14th
15th
16th
17th
18th
19th
20th
21st
22nd
23rd
24th
25th
26th
27th
28th
29th
30th
31st

1st

2nd
3rd
4th
5th
6th
7th
8th
9th
10th
11th
12th
13th
14th
15th
16th
17th
18th
19th
20th
21st
22nd
23rd
24th
25th
26th
27th
28th
29th
30th
31st

1st

2nd
3rd
4th
5th
6th
7th
8th
9th
10th
11th
12th
13th
14th
15th
16th
17th
18th
19th
20th
21st
22nd
23rd
24th
25th
26th
27th
28th
29th
30th
31st

1. **Introduction**
 2. **Background**
 3. **Methodology**
 4. **Results and Discussion**
 5. **Conclusion**
 6. **References**
 7. **Appendix**
 8. **Tables**
 9. **Figures**
 10. **Summary**
 11. **Abstract**
 12. **Keywords**
 13. **Index**
 14. **Footnote**
 15. **Disclaimer**
 16. **Conflict of Interest**
 17. **Acknowledgment**
 18. **Correspondence**
 19. **Received**
 20. **Accepted**
 21. **Published**
 22. **Copyright**
 23. **Reprints**
 24. **Permissions**
 25. **Subscription**
 26. **Advertising**
 27. **Back Issues**
 28. **Microfilm**
 29. **Online**
 30. **Supplement**
 31. **Erratum**
 32. **Indexing**
 33. **Classification**
 34. **Subject**
 35. **Field**
 36. **Code**
 37. **Number**
 38. **Volume**
 39. **Issue**
 40. **Page**
 41. **Year**
 42. **Month**
 43. **Day**
 44. **Hour**
 45. **Minute**
 46. **Second**
 47. **Millisecond**
 48. **Microsecond**
 49. **Nanosecond**
 50. **Picosecond**
 51. **Femtosecond**
 52. **Attosecond**
 53. **Zeptosecond**
 54. **Yoctosecond**
 55. **Xenon**
 56. **Krypton**
 57. **Argon**
 58. **Neon**
 59. **Helium**
 60. **Lithium**
 61. **Sodium**
 62. **Potassium**
 63. **Calcium**
 64. **Scandium**
 65. **Titanium**
 66. **Vanadium**
 67. **Chromium**
 68. **Manganese**
 69. **Iron**
 70. **Cobalt**
 71. **Nickel**
 72. **Copper**
 73. **Zinc**
 74. **Gallium**
 75. **Germanium**
 76. **Arsenic**
 77. **Selenium**
 78. **Bromine**
 79. **Krypton**
 80. **Rubidium**
 81. **Strontium**
 82. **Yttrium**
 83. **Zirconium**
 84. **Niobium**
 85. **Molybdenum**
 86. **Technetium**
 87. **Ruthenium**
 88. **Rhodium**
 89. **Palladium**
 90. **Silver**
 91. **Cadmium**
 92. **Indium**
 93. **Tin**
 94. **Antimony**
 95. **Tellurium**
 96. **Bismuth**
 97. **Poison**
 98. **Polonium**
 99. **Astatine**
 100. **Radon**
 101. **Francium**
 102. **Radium**
 103. **Actinium**
 104. **Thorium**
 105. **Protactinium**
 106. **Uranium**
 107. **Neptunium**
 108. **Plutonium**
 109. **Americium**
 110. **Curium**
 111. **Berkelium**
 112. **Californium**
 113. **Einsteinium**
 114. **Fermium**
 115. **Mendelevium**
 116. **Nobelium**
 117. **Lutetium**
 118. **Hafnium**
 119. **Tantalum**
 120. **Tungsten**
 121. **Rhenium**
 122. **Osmium**
 123. **Iridium**
 124. **Platinum**
 125. **Gold**
 126. **Mercury**
 127. **Thallium**
 128. **Lead**
 129. **Bismuth**
 130. **Polonium**
 131. **Astatine**
 132. **Radon**
 133. **Francium**
 134. **Radium**
 135. **Actinium**
 136. **Thorium**
 137. **Protactinium**
 138. **Uranium**
 139. **Neptunium**
 140. **Plutonium**
 141. **Americium**
 142. **Curium**
 143. **Berkelium**
 144. **Californium**
 145. **Einsteinium**
 146. **Fermium**
 147. **Mendelevium**
 148. **Nobelium**
 149. **Lutetium**
 150. **Hafnium**
 151. **Tantalum**
 152. **Tungsten**
 153. **Rhenium**
 154. **Osmium**
 155. **Iridium**
 156. **Platinum**
 157. **Gold**
 158. **Mercury**
 159. **Thallium**
 160. **Lead**
 161. **Bismuth**
 162. **Polonium**
 163. **Astatine**
 164. **Radon**
 165. **Francium**
 166. **Radium**
 167. **Actinium**
 168. **Thorium**
 169. **Protactinium**
 170. **Uranium**
 171. **Neptunium**
 172. **Plutonium**
 173. **Americium**
 174. **Curium**
 175. **Berkelium**
 176. **Californium**
 177. **Einsteinium**
 178. **Fermium**
 179. **Mendelevium**
 180. **Nobelium**
 181. **Lutetium**
 182. **Hafnium**
 183. **Tantalum**
 184. **Tungsten**
 185. **Rhenium**
 186. **Osmium**
 187. **Iridium**
 188. **Platinum**
 189. **Gold**
 190. **Mercury**
 191. **Thallium**
 192. **Lead**
 193. **Bismuth**
 194. **Polonium**
 195. **Astatine**
 196. **Radon**
 197. **Francium**
 198. **Radium**
 199. **Actinium**
 200. **Thorium**
 201. **Protactinium**
 202. **Uranium**
 203. **Neptunium**
 204. **Plutonium**
 205. **Americium**
 206. **Curium**
 207. **Berkelium**
 208. **Californium**
 209. **Einsteinium**
 210. **Fermium**
 211. **Mendelevium**
 212. **Nobelium**
 213. **Lutetium**
 214. **Hafnium**
 215. **Tantalum**
 216. **Tungsten**
 217. **Rhenium**
 218. **Osmium**
 219. **Iridium**
 220. **Platinum**
 221. **Gold**
 222. **Mercury**
 223. **Thallium**
 224. **Lead**
 225. **Bismuth**
 226. **Polonium**
 227. **Astatine**
 228. **Radon**
 229. **Francium**
 230. **Radium**
 231. **Actinium**
 232. **Thorium**
 233. **Protactinium**
 234. **Uranium**
 235. **Neptunium**
 236. **Plutonium**
 237. **Americium**
 238. **Curium**
 239. **Berkelium**
 240. **Californium**
 241. **Einsteinium**
 242. **Fermium**
 243. **Mendelevium**
 244. **Nobelium**
 245. **Lutetium**
 246. **Hafnium**
 247. **Tantalum**
 248. **Tungsten**
 249. **Rhenium**
 250. **Osmium**
 251. **Iridium**
 252. **Platinum**
 253. **Gold**
 254. **Mercury**
 255. **Thallium**
 256. **Lead**
 257. **Bismuth**
 258. **Polonium**
 259. **Astatine**
 260. **Radon**
 261. **Francium**
 262. **Radium**
 263. **Actinium**
 264. **Thorium**
 265. **Protactinium**
 266. **Uranium**
 267. **Neptunium**
 268. **Plutonium**
 269. **Americium**
 270. **Curium**
 271. **Berkelium**
 272. **Californium**
 273. **Einsteinium**
 274. **Fermium**
 275. **Mendelevium**
 276. **Nobelium**
 277. **Lutetium**
 278. **Hafnium**
 279. **Tantalum**
 280. **Tungsten**
 281. **Rhenium**
 282. **Osmium**
 283. **Iridium**
 284. **Platinum**
 285. **Gold**
 286. **Mercury**
 287. **Thallium**
 288. **Lead**
 289. **Bismuth**
 290. **Polonium**
 291. **Astatine**
 292. **Radon**
 293. **Francium**
 294. **Radium**
 295. **Actinium**
 296. **Thorium**
 297. **Protactinium**
 298. **Uranium**
 299. **Neptunium**
 300. **Plutonium**
 301. **Americium**
 302. **Curium**
 303. **Berkelium**
 304. **Californium**
 305. **Einsteinium**
 306. **Fermium**
 307. **Mendelevium**
 308. **Nobelium**
 309. **Lutetium**
 310. **Hafnium**
 311. **Tantalum**
 312. **Tungsten**
 313. **Rhenium**
 314. **Osmium**
 315. **Iridium**
 316. **Platinum**
 317. **Gold**
 318. **Mercury**
 319. **Thallium**
 320. **Lead**
 321. **Bismuth**
 322. **Polonium**
 323. **Astatine**
 324. **Radon**
 325. **Francium**
 326. **Radium**
 327. **Actinium**
 328. **Thorium**
 329. **Protactinium**
 330. **Uranium**
 331. **Neptunium**
 332. **Plutonium**
 333. **Americium**
 334. **Curium**
 335. **Berkelium**
 336. **Californium**
 337. **Einsteinium**
 338. **Fermium**
 339. **Mendelevium**
 340. **Nobelium**
 341. **Lutetium**
 342. **Hafnium**
 343. **Tantalum**
 344. **Tungsten**
 345. **Rhenium**
 346. **Osmium**
 347. **Iridium**
 348. **Platinum**
 349. **Gold**
 350. **Mercury**

IN THE
MATTER OF THE ESTATE OF
JAMES EARL RAY, DECEASED
BY HIS WILL
JAMES EARL RAY
PLAINTIFF
VS.
THE UNITED STATES OF AMERICA
DEFENDANT

IN SENATE
ON FEBRUARY
SEVENTEEN, ONE THOUSAND
SEVEN HUNDRED AND SIXTY-SEVEN.

That
James Earl Ray, deceased, was a resident of the State of
California at

the time
of his death, and that he was a resident of the State of

California at the time of his death, and that he was a resident of the State of

California at the time of his death, and that he was a resident of the State of
California at the time of his death, and that he was a resident of the State of

